

FILOSOFIE ROMÂNEASCĂ

SISTEMUL PERSONALISMULUI ENERGETIC AL LUI C. RĂDULESCU-MOTRU

DRAGOȘ POPESCU

Institutul de filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu-Motru” al Academiei Române

The System of Energetic Personalism, by C. Rădulescu-Motru. This article presents, in a condensed manner, the System of Energetic Personalism, a philosophical system authored by Constantin Rădulescu-Motru, an important scholar of 20th century in Romania. The Personalism is, according Rădulescu-Motru's view, the objective science of personality. The science of personality studies the conditioning of life in a larger context of universal energy development. This science is essentially different from the „anarchic personalism”, that is based on the „mystical soul”, a traditional form of knowledge and action that new science intends to eliminate. The System of Energetic Personalism is a characteristic form of philosophical systems at the end 19th century and the beginning of 20th century.

Keywords: C. Rădulescu-Motru; Energetic Personalism System; biosphere; psychosphere; conscience.

La începutul secolului al XX-lea, după „sincronizarea” prealabilă față de curentele de gândire occidentale, coordonată vreme de trei decenii de Titu Maiorescu, în mediul universitar românesc apar primele contribuții filosofice originale. Maiorescu nu încurajase manifestarea originalității; însă, într-o epocă în care, chiar pe plan european, apogeul activității în filosofie era sistemul personal (*e.g.* Schopenhauer, Comte, Spencer, Bergson), el nu a putut-o împiedica să apară la tinerii din jurul său. Maiorescu a reușit totuși să le transmită acestor tineri preocuparea de a menține un nivel cât mai ridicat de informare științifică, menit să preîntâmpine aberațiile teoretice.

Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai filosofiei de catedră din această epocă, cu o carieră îndelungată, de o jumătate de veac, și care se remarcă prin efortul de elaborare a unei concepții filosofice originale, este Constantin Rădulescu-Motru. El este creatorul unui sistem filosofic – personalismul energetic. Sistemul personalismului energetic a suferit unele actualizări în timp, creatorul său străduindu-se să rămână la curent cu noutățile științifice chiar și în epoca senectuții, în România sub ocupație sovietică.

Principalele lucrări care expun sistemul personalismului energetic sunt:

1. *Știința și energia. Introducere. Concepțiunea energetică asupra naturii. De docta ignorantia. Filosofia monistă. Energia socială* (1902),
2. *Puterea sufletească* (1908; ediția definitivă 1930),

3. *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiane* (1912; ediția definitivă: 1928),
4. *Personalismul energetic* (1927),
5. *Vocația. Factor hotărâtor în cultura popoarelor* (1932; ediția definitivă: 1935),
6. *Timp și destin* (1940),
7. *Morala personalismului energetic* (1946),
8. *Materialismul și personalismul în filosofie* (1947).

Motru a conferențiat și a publicat cursuri, numeroase articole referitoare la sistemul său, volume și broșuri de psihologie, filosofia culturii, filosofie politică, în care își dezvoltă și valorifică ideile enunțate cu ocazia elaborării sistemului. De asemenea, a beneficiat de interesul contemporanilor cu pregătire filosofică din țară, mulți dedicându-i pagini care au apărut în reviste, cărți, manuale (vezi *C. Rădulescu-Motru. Biobibliografie*, volum întocmit de Marin Diaconu, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 2000).

Personalismul, știința obiectivă a personalității, este o concepție evoluționistă.

Ca știință, personalismul este circumscris prin analogie cu sistematica biologiei, care studiază „condiționările vieții în cadrul cel mai larg al desfășurării energiei universale” (*Personalismul energetic*, p. 33). Acest cadru este *biosfera*. C. Rădulescu-Motru propune, la rândul lui, noțiunea de *psihosferă*, la rândul ei o formă de energie. Personalismul, ca știință obiectivă a personalității, „pune origina personalității în structura psihosferei”. Psihosfera coincide, potrivit filosofului, cu structura vieții omenirii, nu cu structura psihologică individuală. Individul izolat reprezintă o structură definitivată (personalitate); edificarea personalității începe la nivelul psihosferei.

Din cele de mai sus reiese că personalismul energetic este o concepție evoluționistă. Energia suferă procesul evolutiv, iar rezultatul evoluției este personalitatea. Metodologia personalismului energetic este metodologia științelor biologice de la începutul sec. al XX-lea, aplicată la domeniul psihologiei.

Tranziția de la psihosferă la personalitate este explicată de Motru prin analogie cu tranziția de la specie la individul biologic. Realitatea speciei este dată de uniformitatea caracterelor transmise către indivizii speciei – realitatea psihosferei, de asemenea, este dată de uniformitatea aptitudinilor transmise indivizilor de omenire. Spontaneitatea inteligenței, care se manifestă în indivizii umani, spre deosebire de indivizii care aparțin altor specii, se datorează condițiilor aparte de dezvoltare a indivizilor umani („Experiența strămoșilor individului om s’a produs într-un mediu variat, de aceea și zestrea lui sufletească consistă în dispoziții mai labile de cum le întâlnim la animal. Omenirea prepară pe individul om la fluctuații cu mult mai largi decât prepară specia pe individul animal. În fond, între ele este o diferență de grad, iar nu de natură” – *Personalismul energetic*, p. 54).

Variația condițiilor de dezvoltare a indivizilor umani produce anticipații în viața sufletească, care tind să se fixeze prin ereditate. Anticipațiile se produc în viața sufletească deoarece omul, spre deosebire de celelalte specii, este înzestrat cu conștiință. Variațiile condițiilor de dezvoltare a indivizilor devin, la om, aptitudini (adică: „variații bune pentru un scop” – *Personalismul energetic*, p. 57). Transformarea variațiilor în aptitudini fiind importantul rol al conștiinței în diferențierea individului-om de individul-animal.

Rasele și, parțial, națiunile sunt produsul variațiilor condițiilor de dezvoltare a indivizilor umani (= aptitudini).

Personalismul energetic se substituie domeniului alocat, de-a lungul secolului al XIX-lea, științelor spiritului (*Geisteswissenschaften*), după cum ne indică creatorul acestui sistem. Locul în care are loc îmbinarea dintre științele naturii și cele ale spiritului fiind individul uman, purtătorul biologic al personalității („Individualitatea gravitează spre funcțiunile vitale organice; personalitatea spre funcțiunile sociale ale idealului” – *Personalismul energetic*, p. 106). Libertatea voinței caracterizează personalitatea, în vreme ce individualitatea este supusă în continuare condiționărilor (determinismului) biologice.

Idealul personalității (Dumnezeu), care întrunește deplinătatea funcțiunilor sociale, nu este determinat totuși de sociabilitate, ci de capacitatea creatoare a personalității, aplicată asupra naturii (în exprimarea lui Motru: „Ființa Dumnezeirii, care servește ca ideal personalității, întrunește în sine, nu suprema sociabilitate, ci suprema categorie a muncii: creațiunea” – *Personalismul energetic*, p. 107).

Personalismul energetic își propune așadar să dea un răspuns științific la problema conexiunii dintre personalitate și natură, care a fost dintotdeauna, deși niciodată satisfăcător, soluționată de religie. Răspunsul adecvat la această problemă (problemă ultimă pentru știință, ca și pentru filosofie) se va da prin studierea formării personalității.

Studiul formării personalității evidențiază faptul că scopul naturii se împlinește prin „activitatea unui animal inteligent și liber” (*Personalismul energetic*, p. 112). Necesitatea apariției omului este afirmată de Motru în termeni foarte apăsați: „O singură lege peste toate. Omul, dacă n’ar fi apărut, evoluția naturii ar fi suferit un hiatus, și este cazul de a zice, că el ar fi trebuit să fie inventat, pentru a completa unitatea” (*Personalismul energetic*, p. 112).

Deși necesară, personalitatea rămâne misterioasă. Misterul personalității se înscrie în tipologia misterelor științei (cristalizarea, ereditatea), de care Motru îl alătură. În schimb, „eul mistic” și „sufletul mistic” fac obiectul unei critici acerbe – fiind moduri „euforice”, neștiințifice, deși bucurându-se de prestigiu, prin care misterul personalității este soluționat (*Personalismul energetic*, p. 148). Optând pentru calea misticismului, omul optează pentru autoiluzionare, în locul explicației științifice.

Personalismul anarhic și personalismul energetic sunt două forme de personalism care valorifică diferit aptitudinile personalității. Personalismul anarhic, caracterizând societatea și cultura satului românesc, se sprijină mai degrabă pe sufletul mistic și tinde către revoluție (*Personalismul energetic*, p. 211), în vreme ce personalismul energetic se sprijină pe stăpânirea legilor naturii și tinde către „dorința către o muncă mai nobilă” (*Personalismul energetic*, p. 212). Cele două forme de personalism sunt la baza crizei în care se găsea Europa epocii în care Motru și-a edificat sistemul. Viitorul aparține, desigur, personalismului energetic („Europa va cunoaște pe muncitorul calificat, la care dialectica adevărului și a frumosului se întrește în munca brațelor și în tehnică, pentru a da produse practice și folositoare tuturor” – *Personalismul energetic*, p. 215).

Motru acordă atenție principalelor idei filosofice ale epocii sale, pentru a pune personalismul energetic în contextul cuvenit. Reperele fundamentale sunt filosofia lui Kant (căreia filosoful personalismului energetic îi oferă o atenție suplimentară printr-un volum anterior: *Elemente de metafizică pe baza filosofiei kantiane*) și cea a lui Nietzsche (de asemenea expusă într-un volum anterior). Pornind de la acestea, Motru reconstituie o succintă istorie a filosofiei, prin care se delimitează de filosofia hegeliană (idealism magic), socialism (marxism), pragmatism, energetism (Ostwald). Energetismul este completat de personalismul energetic, mai curând decât criticat.

Funcția principală a sistemului personalismului energetic este pedagogică. Pentru Motru, personalitatea (fixarea aptitudinilor) este capacitatea de a efectua acțiuni conștiente („Personalitatea este așa dar, de la origine, o statornicire de aptitudini în vederea unei munci de îndeplinit” – *Personalismul energetic*, p. 58). Punctul culminant al dezvoltării capacităților personalității se găsește în cultură. „Cultura viitoare a Europei va fi cultura unei elite profesionale” (*Personalismul energetic*, p. 144).

Remarci finale. Personalismul energetic este o contribuție filosofică caracteristică epocii premergătoare anilor de început ai secolului al XX-lea, când s-au impus noile rezultate ale cercetărilor din științele naturii, precum și cele din matematică și logică. Pentru filosofia românească, personalismul energetic a jucat un rol important, fiind un sprijin pentru cei cu orientări științifice, totodată o țintă a criticilor pentru cei care împărtășeau viziuni autohtoniste.